

RECENZE A ANOTACE

Jiří Rajmund Tretera, Záboj Horák: Církevní právo.

Praha: Leges, 2016, 424 s.

Pojem církevního práva označuje právní řád, který si v rámci své autonomie vytvářejí křesťanské církve. Jeho systematického zpracování se ve stejnojmenné publikaci zhostili garanti oborů církevního a konfesního práva na Právnické fakultě Univerzity Karlovy profesor JUDr. Jiří Rajmund Tretera a docent JUDr. ICLic. Záboj Horák, Ph.D., LL.M.

Cílem publikace je přiblížit široké veřejnosti, stejně jako studentům právnických fakult, oblast práva rozvíjenou po dobu dvou tisíc let. Církevní právo patří podobně jako římské právo k prvním právnickým oborům vyučovaným na univerzitách od jejich počátků ve vrcholném středověku. Na našem území tvořilo spolu s římským právem povinnou součást právnického studia i v posledních staletích, a to až do roku 1948.

Komunistický totalitní režim vyškrtl brzy po uchopení moci v únoru 1948 církevní právo nejen ze seznamu státnicových předmětů, ale z výuky na právnických fakultách vůbec. Teprve převrat v roce 1989 umožnil církevnímu právu návrat do právnického studia. Na jeho obnově na Právnické fakultě Univerzity Karlovy se od roku 1990 podílel i Jiří Rajmund Tretera. Založil čtyři povinně volitelné předměty v oblasti církevního práva a připojil ještě konfesní právo jako samostatný předmět, takže mohl být později z těchto pěti předmětů vytvořen dnešní specializační modul církevního a konfesního práva.

Brzy se připojily i všechny ostatní právnické fakulty. K rozšíření oboru přispělo i založení Společnosti pro církevní právo v roce 1994, působící v Praze, Brně a Olomouci, k němuž zásadním podílem přispěl i tehdejší student pražské právnické fakulty Záboj Horák, druhý z autorů recenzované publikace. Oba autoři založili již roku 1995 Revue církevního práva, dnes odborný recenzovaný časopis vydávaný čtyřikrát ročně.

Stejně jako je církevní právo protějškem práva konfesního, tedy souboru právních předpisů jednotlivých států upravujících postavení náboženských společenství a svobodu vyznání, i zde představovanou knihu lze pokládat za protějšek publikace *Konfesní právo*, kterou stejná dvojice autorů vydala v nakladatelství Leges o rok dříve, v roce 2015. Obě se navzájem vynikajícím způsobem doplňují. Společně poskytují komplexní pohled na právní úpravu týkající se náboženství, byť z pera odlišných zákonodárců. Obě společně i každá zvlášť mohou výborně posloužit jako vítaná pomůcka studentům všech našich právnických fakult.

Souvislost publikací *Církevní právo* a *Konfesní právo* vyjádřil výtvarný tým nakladatelství Leges tak, že pro ně záměrně zvolil téměř totožnou grafickou úpravu. Stejný je motiv lodí s křížem plující na rozbourené vodní hladině, vyobrazený na titulní straně, který symbolizuje postavení církví v dnešním bouřlivém světě a který patří mezi symboly smíru a ekumenické spolupráce křesťanů všech vyznání. Oba emblémy jsou odlišeny jen nepatrně rozdílným barevným laděním. Nápis *Konfesní právo* je na první z nich – na titulní

straně i na hřbetu – *modrý*, zatímco nápis *Církevní právo* je na obou místech *zelený*. Na první pohled pak zaujme mimořádně vydařené grafické zpracování, které je u obou publikací jednotné a které dobře napomáhá jejich čtivosti.

Recenzované *Církevní právo* z roku 2016 volně navazuje na předcházející tvorbu Jiřího Rajmunda Tretery, a sice kdysi velmi populární „oranžovou“ knihu *Církevní právo* (220 s.) z roku 1993, i na později koncipovanou „fialovou“ učebnici *Konfesní právo a církevní právo* (330 s.) z roku 1997 (na jejímž textu spolupracoval také Stanislav Příbyl). Nová kniha Jiřího Rajmunda Tretery a Záboje Horáka *Církevní právo* z roku 2016 však zpracovává tematiku mnohem podrobněji a soustavněji.

Texty předchozí učebnice jsou použity jen v malém rozsahu, a to jako vodítko v pedagogickém postupu, který se osvědčil. Autoři vycházejí především z novější zahraniční literatury, mezitím publikované, z judikátů církevních soudů a z dobrozdání těch, kdo jsou pověřeni autentickým, doktrinárním nebo forenzním výkladem církevního práva. Nepřehlédnutelně využívají i výsledků bádání svých kolegů na ostatních vědeckých pracovištích, zejména na právnických i teologických fakultách, o čemž svědčí časté a bohaté citace. A každému, kdo z nás měl možnost se účastnit po léta fakultních přednášek a vědeckých seminářů vedených oběma autory, je zcela jasné, že publikace *Církevní právo* jasně zrcadlí i jejich společnou zkušenost, dnes již téměř dvacetiletou, s výukou církevního práva na pražské právnícké fakultě.

Publikace je rozdělena na tři hlavní celky. První část se věnuje obecnému úvodu k církevnímu právu všech církví, druhá a nejrozsáhlejší se pak velice podrobně zaměřuje na církevní právo katolické církve, která disponuje v porovnání s ostatními církvemi nejpropracovanějším právním systémem. Ve třetí části je pak pojednáno o církevním právu ostatních církví. Autoři ovšem již v úvodu knihy předesílají, že tomuto tématu plánují věnovat celý samostatný svazek.

Knihla se systematicky člení na kapitoly a podkapitoly. Základní výklad je rozšířen o doplňkový výklad psaný menším písmem, který obsahuje příklady a často také citace ze spisů předních starších i současných českých i zahraničních kanonistů. Tyto vsuvky psané menším písmem upozorňují na výkladové varianty a judikaturu i na překladové varianty úředního latinského originálu nově zavedených i tradičně přejatých termínů v církevním právu.

Čtenářům je k dispozici také řada odkazů na literaturu, jež může sloužit podrobnějšímu studiu vybraných témat. Odkazy nejsou uvedeny jen v poznámkách pod čarou, ale souhrnně i na začátcích kapitol a podkapitol, což podporuje přehlednost textu. Souhrnný seznam pramenů a literatury je pak zařazen na závěr publikace, kde se nachází společně s bohatým věcným rejstříkem, jenž usnadní vyhledávání informací v textu.

Pozornost si zaslouží důraz autorů na terminologickou přesnost. Odborné termíny publikace podává trojjazyčně, totiž česky, latinsky a anglicky. Za úctyhodné lze považovat, že latinská terminologie je opatřena vyznačením délek samohlásek, což nepochybně pomůže čtenářům, kteří nejsou s latinou dostatečně obeznámeni. Důsledné uvádění oficiálních anglických výrazů, v českém prostředí novátorský počín, pak umožňuje lépe porozumět latinským termínům, z nichž se často anglické ekvivalenty vyvinuly.

Po instruktivní předmluvě a několika poznámkách k textu knihy, v nichž autoři seznamují čtenáře s metodou zpracování probírané látky, následuje první část publikace věnovaná základním pojmům církevního práva. Stručně je zde objasněn význam pojmů církev,

církevní právo a kanonické právo, a základní terminologie církevního práva různých církví. Zahnuje také zvláštní kapitulu pojednávající o poměru církevního a světského konfesního práva. Po stručné první části následuje rozsahem nejširší celek zacílený na církevní právo katolické církve.

V *úvodní kapitole* druhé části publikace věnované církevnímu právu katolické církve je představen jeho systém a dělení. Následuje dějinný přehled pramenů tohoto práva. Jde o přehled záměrně stručný, odkazující na mnohem podrobnější přehledy, i v českém jazyce. I při vši stručnosti je mu věnováno 22 stran (s. 39–60). Čemuž se nelze divit, když si uvědomíme, jak dlouho církevní právo již trvá, i jaká je jeho šíře.

Představeno je velké množství starodávných sbírek církevněprávních předpisů od druhého po dvanácté století. Zvláštní pozornost je věnována sbírkám tvořeným od dvanáctého po šestnácté století, které byly roku 1582 spojeny do svodu zvaného *Corpus Iuris Canonici*. Neopomíjí ani předpisy vytvořené koncilem v Tridentu, zejména v poslední době nazývané jako *Corpus Tridentinum*. Zvláště si pak všimá prvního jednotného zákoníku latinské církve, kterým byl *Codex Iuris Canonici* z roku 1917. Popisuje i první čtyři části zákoníku východních katolických církví vydaných jako součást proponovaného zákoníku *Codex Iuris Canonici Orientalis* v letech 1949–1957, právního režimu v období mezi Druhým vatikánským koncilem (1962–1965) a vydáním nyní platných zákoníků, kterým je *Codex Iuris Canonici* z roku 1983 pro latinskou církev a *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium* z roku 1990 pro východní katolické církve.

Po přehledu historických pramenů jsou podrobněji zmíněny i v současné době platné prameny církevního práva, kterým jsou jak uvedené kodexy z roku 1983 a 1990, tak i mnoho mimokodexových celocírkevních zákonů, partikulárních zákonů a právních obyčejů potvrzených církevní autoritou. Je třeba ocenit, že autoři podávají praktický přehled novel jak Kodexu kanonického práva z roku 1983, tak Kodexu práva východních církví z roku 1990, a to až do konce roku 2016.

Druhá kapitola pojednává o první ze sedmi knih Kodexu kanonického práva, která se zabývá všeobecnými normami. Přiblíženy jsou zásady úvodních kánonů, druhy normativních právních aktů se zvláštním zaměřením na církevní zákony, právní obyčeje, privilegia, dispenze a správní akty. Opomenuto nezůstává ani téma právní subjektivity jak fyzických, tak právnických osob, příbuzenství, domicil, kvazidomicil. Učebnice dále vyčlenila zvláštní prostor pojmu církevního úřadu a moci řídicí v církvi, když představuje její klasifikaci, vysvětluje pojem moci řádné, zástupné a delegované, definuje pojem ordináře a podrobně rozebírá pravidla obsazování církevních úřadů i jejich ztráty.

Vyzdvihnout je třeba zpracování ústavního a správního práva katolické církve, rozsáhlé materie představující základ jejího fungování. Výklad začíná vymezením pojmu člena církve. Ze seznamů povinností a práv členů církve členěného na povinnosti a práva nejprve všech členů církve, posléze kleriků a nakonec laiků vybírá nejpodstatnější. Zvláštní pozornost věnuje církevním sdružením jako projevům církevním právem zaručené svobody spolčování a shromažďování.

Následuje pro knihu sěžejní pojednání o řízení církve, jednak na nejvyšší úrovni, dále pak na úrovni partikulárních církví, především diecézí, a posléze na úrovni nejnižších jednotek, zejména farností. Za významnou je nutno považovat zvláštní podkapitulu o řízení východních katolických církví *sui iuris* a o jejich právním postavení. Jde o často přehlížené téma, které je nicméně stále živé a jeho studium má nezastupitelný význam. Pro praktický

život ve farnostech pak bude nepochybně užitečný autory prováděný rozbor řízení na úrovni farností, jejich struktury, orgánů a inkorporace nebo smluvního svěřeni farností řeholním institutům. Poslední oblastí zahrnutou do kapitoly o ústavním právu katolické církve je právo řeholní. Představeny jsou formy zasvěceného života stanovené Kodexem kanonického práva (řeholní a sekulární instituty zasvěceného života, společnosti apoštolského života). Podrobněji je probrána formace řeholníků a řeholnic od postulátu přes noviciát a juniorát až po trvalé sliby. Výklad podává též informace o konkrétních společenstvích evangelních rad spojených s naším územím.

Publikace se ve své *čtvrté kapitole* zaměřuje na církevní magisterium a *magisteriální právo*, odvětví zabývající se učitelským úřadem církve. Popisuje jeho různé aspekty, mezi něž patří hlásání Božího slova, katechetická výuka, misijní činnost, výuka náboženství, církevní školství i aprobace knih.

Posvěcující službě církve a *sanktifikačnímu právu* se velice důkladně věnuje *pátá kapitola*. Popsány jsou svátosti křtu, bířmování, Nejsvětější Eucharistie, smíření, pomazání nemocných, svěcení a manželství, včetně jejich detailního popisu a souhrnu právem předepsaných podmínek jejich slavení. Za zvláště přínosný lze pokládat rozšířený výklad o *manželském právu církevním*, které tvoří nejvýznamnější část materie projednávané církevními soudy. Tento výklad jistě uvítá zejména laická veřejnost, protože se zabývá ryze praktickými otázkami, s nimiž se mnoho lidí někdy ve svém životě setká. Publikace dále přináší informace o svátostinách, o liturgii hodin jako druhé hlavní bohoslužbě církve, již se dnes účastní i laici, o církevním pohřbu, o účtě ke svatým, o relikviích, o slibu a přísaze, o posvátných místech a dobách.

V dnešní době je především v souvislosti s majetkovým vyrovnáním s církvemi a náboženskými společnostmi hojně diskutovaným tématem hospodaření s církevním majetkem. Představovaná publikace tuto oblast neopomněla a se zřetelem k páté knize Kodexu kanonického práva pojednává o majetkovém právu katolické církve, především o nabývání, správě a zcizování majetku.

Samostatná kapitola je věnována *církevnímu trestnímu právu*. Ačkoli k oprávněnosti existence tohoto odvětví vznášeli někteří kritici uvnitř církve námitky, jde o důležitou záruku dodržování právního řádu v tak širokém celku, jakým je katolická církev. Podrobně popsány jsou skutkové podstaty jednotlivých trestných činů, členěné podle skupinových objektů, ve výběru, který autoři učinili. Podrobně jsou popsány tresty. Pro mnohé právníky budou užitečné informace o rozlišování mezi tresty uloženými (*ferendae sententiae*) a samočinnými (*latae sententiae*), do kterých pachatel trestného činu upadá již spácháním činu samotného, což je zvláštností církevního práva latinské církve, i rozlišení mezi deklarovány a nedeklarovanými samočinnými tresty.

Velmi přínosný je výklad o *procesním právu*, který jasně a přehledně představuje dělení kanonického procesu a postupně i celý průběh sporného řízení. Pozornost se věnuje také řízení trestnímu, správnímu a některým zvláštním řízením, zejména řízení o odvolání farářů z úřadu a jejich přeložení, které je mimořádně propracovanou částí církevního práva a účinnou osobní ochranou před přehmaty a omyly. Nechybí ani popis hierarchie a složení církevních soudů, které v soudních řízeních rozhodují, i vysvětlení soudních úřadů, které se ve světském soudnictví nevyskytují (např. obhájce svazku nebo ochránce spravedlnosti).

V závěru knihy navazuje na výklad o právu katolické církve *třetí část*, jejímž cílem je představit ve stručnosti principy církevního práva jiných církví, zejména jejich ústav-

ního a správního práva. Autoři se rozhodli tento celek rozdělit na dvě poloviny. První z nich se zabývá právem reformačních církví. Po úvodu, který se vztahuje ke všem těmto církvím obecně, následuje pojednání o institucích tří církví: Českobratrské církve evangelické, Církve bratrské a Církve československé husitské. Tyto církve byly vybrány nejen z důvodu své početnosti, ale zejména jako prototypy. Druhá polovina představuje některé principy církevního práva starobylých východních církví, které se od společné církve oddělily již po ekumenických koncilech z 5. století, a posléze pravoslavných církví, oddělených od 11. století. Publikace nabízí praktickou tabulku obsahující přehled pravoslavných církví.

Představovanou publikaci jistě ocení jak studenti právnických fakult, kteří získali vysoce hodnotnou učebnici pro svou přípravu, tak široká veřejnost, která má možnost se přehledně seznámit s oborem, jež byl po mnoho let neprávem opomíjen.

Marek Novák